

могильники зарубинецької культури, які знаходяться на території давньоруських городищ неподалік сіл Вітачів, Трипілья та Старі Безрадиці Обухівського району Київської області. Слід зауважити, що виявлені матеріали зарубинецької культури поблизу с. Трипілья потребують дальших досконалих досліджень. На цьому місці в центральній частині мису був виявлений культурний шар давньоруського поселення товщиною 0,2—0,4 м, в якому зустрічались фрагменти ліпного нелискованого та лискованого посуду зарубинецької культури, а також цілі зарубинецькі поховання. Очевидно, будови давньоруського поселення значною мірою пошкодили поховання могильника зарубинецької культури, який був тут раніше. Це підтверджують знахідки фрагментів кераміки зарубинецького часу у культурному шарі давньоруського городища.

Знайдені на вказаних пам'ятках матеріали дають нові дані, важливі для становлення території поширення та хронології зарубинецької культури, а також для вивчення ідеологічних уявлень населення Середнього Придніпров'я цього часу.

А. В. КУЗА, А. И. КУБЫШЕВ

Новые зарубинецкие памятники на Среднем Приднепровье

Резюме

В 1962—1963 гг. на территории Среднего Приднепровья большие археологические исследования проведены Приднeпровской славянской археологической экспедицией Института археологии АН СССР под руководством академика Б. А. Рыбакова. Во время работ этой экспедиции было обнаружено и частично исследовано поселение и два могильника зарубинецкой культуры, находившиеся на территории древнерусских городищ у сел Витачев, Триполье и Старые Безрадицы (Обуховский район Киевской области). Найденные на указанных памятниках зарубинецкие материалы дают новые данные, важные для определения территории распространения и хронологии зарубинецкой культуры Среднего Приднепровья, а также для изучения идеологических представлений населения этого времени.

Р. О. ЮРА

Дослідження в с. Суботіві в 1970 р.

У зв'язку з рішенням створити в с. Суботіві Чигиринського району Черкаської області історико-меморіальний комплекс, пов'язаний з визвольною війною 1648—1654 рр. та життям і діяльністю великого сина українського народу, видатного державного діяча і полководця Богдана Хмельницького, Інститут археології АН УРСР запланував в 1970—1972 рр. провести в Суботіві широкі археологічні розкопки*.

Про час заснування села точних відомостей не збереглося. Відомо тільки, що вже на початку XVII ст. воно як хутір входило до складу Чи-

* Під час архітектурно-археологічних досліджень, проведених в с. Суботіві в 1953 р. експедицією Інституту історії і теорії архітектури Академії архітектури УРСР на чолі з Г. Н. Логвином, на замчищі було виявлено фундаменти якоїсь невеликої кам'яної споруди, певно, господарчого призначення. Вивчено також архітектурно-конструктивні особливості Іллінської церкви шляхом зовнішнього зондування її фундаментів (Г. Логвин. Чигирин і Суботів. К., 1954; його ж. Архітектурно-археологічні дослідження в Чигирині і Субботове.— КСИА АН УССР, вып. 4. К., 1955, стор. 54).

гіринського староства і стало власністю козацького сотника Михайла Хмельницького — батька майбутнього гетьмана. За часів Богдана Хмельницького Суботів, його улюблена резиденція, починає швидко розростатися. Укріплений двір гетьмана був справжнім замком, оточеним двома валами і ровом, мав бойові вежі. Площа двору становила понад 2 га. Посередині стояв кам'яний палац (опис якого є в літературі). Руїни його зберегалися до 1830 р. і були змальовані в 1826 р. художником Сплетсером. Поряд з палацом розташувались будинки козацької старшини, житла прислуги та різні господарські споруди. Основні будівельні роботи в замку були здійснені після 1648 р.

З архітектурних пам'яток XVII ст. у Суботові збереглась лише Іллінська церква, збудована в 1653 р. Богданом Хмельницьким напроти його палацу. У цій церкві він був похований в 1657 р., про що є згадки в літописах Самійла Величка, Граб'янки і Самовидця.

В липні—вересні 1970 р. Слов'янська експедиція Інституту археології АН УРСР досліджувала на Суботівському замчищі оборонні споруди. Вдалося з'ясувати, що зовнішній вал мав всередині дерев'яні конструкції-зруби. Первісна ширина рову становила 7 м, глибина 3 м. В південній частині замчища виявлено рештки фундаменту великої кам'яної споруди, ймовірно, гетьманського палацу. Поряд з ним знайдено багато уламків полив'яної черепиці, орнаментованих кувалів, круглого віконного скла, керамічного і скляного посуду, які можна віднести до XVII ст.

На території замчища трапився також речовий матеріал, який свідчить про існування тут поселень доби бронзи (3500 років тому) та періоду Київської Русі (XI ст.). Досі на цій території давньоруські поселення нам не відомі. На північ від замчища, біля зовнішнього валу, відкрито залишки керамічного виробництва у вигляді скупчення кусків перепаленої глини і керамічного шлаку.

В зв'язку з реставрацією Іллінської церкви в ній були проведені розкопки. Під західною частиною церкви виявлено залишки згорілого житла XI ст., на долівці якого знайдено керамічний посуд, жорна, шиферне пряслице, кістки тварин. Біля фундаменту північної стіни розчищено два поховання у дерев'яних домовинах. На одному з кістяків збереглися залишки шовкового пояса, за яким поховання датується XVII ст. Слід підкреслити, що до розкопок не було відомо про існування в Іллінській церкві інших поховань, крім поховання Богдана Хмельницького. Можна лише припустити, що вони належать членам родини гетьмана або представникам козацької старшини.

У вівтарі відкрито велику глибоку яму, яка була заповнена вапняним розчином, камінням і цеглою XVII ст. Серед будівельного сміття знайдено уламки престолу, закладеного під час спорудження храму.

Досліджено характер фундаментів та простежено рівень давньої підлоги церкви, яка залягала на 0,5 м нижче від сучасної. Виявлений у нижній частині північної стіни вівтаря вентиляційний канал свідчить, що давня підлога була дерев'яною.

Знайдені під час розкопок уламки полив'яної черепиці, архітектурних деталей і круглого віконного скла допоможуть відтворити первісний вигляд Іллінської церкви.

Археологічні розкопки в с. Суботові буде продовжено в наступному році.